

کنگره فلسفی و علوم اجتماعی پاکستان

آفای دکتر رحیمی موقر دانشیار رشته فلسفه و علوم تربیتی که بنایندگی دانشکده ادبیات تبریز در پنجین دوره کنگره فلسفی و علوم اجتماعی پاکستان (که از تاریخ ۲۴ تا ۲۷ اسفند ماه سال جاری در دانشگاه سندھ حیدر آباد منعقد بود) شرکت کرده بودند شرحی راجع بجزیان کنگره و مسائل و موضوعاتی که در کنگره مورد بحث واقع شده نوشته اند که عیناً بچاپ میرسد

پنجین دوره کنگره فلسفی پاکستان در دانشگاه سندھ حیدر آباد از تاریخ ۱۵ تا ۱۸ مارس سال جاری میلادی (۱۹۵۸) مطابق ۲۴ لغایت ۲۷ اسفند ۱۳۳۶ خورشیدی منعقد بود.

در این کنگره گذشته از حضور هیأت‌های نمایندگی دانشگاه‌های پاکستان که شامل استادان و نمایندگان دانشجویان فلسفه می‌شد (۱) نمایندگان ایران و آلمان و امریکا و انگلستان و سودان نیز شرکت داشتند که از هریک از چهار کشور اخیر رسماً یک نماینده ولی از ایران دو نماینده در این همایش بین‌المللی حضور به مرسانیدند.

-
- (۱)- از دانشگاه‌های پاکستان چهار هیأت نمایندگی در پنجین کنگره فلسفی حیدر آباد سندھ شرکت کردند :
- ۱- هیأت نمایندگی پاکستان غربی از چهل عضو تشکیل می‌شد از جمله یازده عضو آن خانمها و دو شیخ گان بودند
 - ۲- هیأت نمایندگی پاکستان شرقی هیجده عضو داشت که سه عضو آنرا خانمها و دو شیخ گان تشکیل میدادند .
 - ۳- هیأت نمایندگی کراچی از هشت عضو مرد و شش عضو زن تشکیل می‌شد .
 - ۴- هیأت نمایندگی حیدر آباد سندھ عضو مرد و یک عضو زن داشت .

مباحث کنفرانس عبارت بود از حقیقت کلیات یا مفهوم کلی (۲) و حقیقت فرد و فرهنگ که روسای هیاتهای نمایندگی دانشگاههای پاکستان خطابه‌های در هر موضوع بزبان انگلیسی ایراد می‌کردند و هنن سخنرانی نیز پیش از وقت توزیع می‌شد و بالاخره هر خطابه نیز در مباحث مذکور مورد نقدی حاضرین و بخصوص نمایندگان انگلستان و آلمان و امریکا قرار می‌گرفت ولی موضوع سخنرانیهای هر یک از نمایندگان دانشگاههای خارجی اختیاری و خارج از مباحث سه‌گانه مزبور و فارغ از نقدی مجمع عمومی بود.

پنجمین گنگره فلسفی پاکستان ساعت ۹ صبح شنبه ۲۴ اسفند ۱۳۳۶ در دانشگاه

Nature of Universals - (۲) که متأسفانه حقیقت کائنات ترجمه شده بود و بر حسب دوشیزگی در تطبیق ترجمه با اصل خود پیش از عزیمت از تهران به کراچی و حیدرآباد سند در سفارت پاکستان حضور به مرسانده با اصل دعوتنامه که بعنوان انگلیسی بود مراجعه کردم و در نتیجه متوجه این اشتباه شدم.

مسئله حقیقت کلیات موضوع اختلاف مهم ارسطو با افلاطون بود که آیا کلی وجود حقیقی دارد یا نه توضیح اینکه ارسطو نیز مانند سقراط و افلاطون معتقد است که علم و معرفت بر محسوسات که جزئیاتند تعلق نمی‌گیرد بلکه کلیات معلوم‌مند که بعقل ادراک می‌شوند و علم و معرفت همان شناسائی کلیات یا مفاهیم و حقایق کلی است ولی اختلاف ارسطو با استاد خود افلاطون درایست که افلاطون همان کلیات معقول با مفاهیم کلی را موجود واقعی و اصلی و مستقل میداند و جزئیات یعنی محسوسات را نمایش ظاهري و نسخه ثانوي معقولات می‌پنداشت اما ارسطو بر عکس افلاطون کلیات را ذهنی و انتزاعی و وابسته وجود افراد و جزئی میداند و یا بعبارت دیگر افراد اعیان را حقیقی می‌شمارد و حقیقت نوع و جنس را در خارج از افراد موجود نمیداند و این مسئله حقیقت کلیات پس از افلاطون و ارسطونیز در سراسر طول مدت قرون وسطی موضوع بحث و اختلاف و مشاجره حکماء اسکولاستیک بوده که در تاریخ فلسفه تحت عنوان «نزاع در مسئله کلیات» Querelle des Universaux مورد تحقیق قرار می‌گیرد.

سند حیدر آباد با عدم حضور نمایندگان ایران (۱) بمدیریت پروفسور محمد شریف استاد بازنشسته دانشگاه لاهور و بریاست افتخاری پروفسور محمد رئیس رئیس رشته فلسفه دانشگاه کراچی افتتاح یافت ولی از جلسه بعد از ظهر همان روز هیات نمایندگی ایران نیز هرتبما در جلسات متناآور مجمع عمومی و مجمع اختصاصی شرکت داشتند. کنگره فلسفی پاکستان علاوه بر مجمع عمومی چهار قسمت اختصاصی داشت که هر کدام در یکی از طالارهای دانشگاه سند انعقاد می یافت و این چهار شعبه اختصاص عبارت بود از :

۱- منطق و متافزیک

۲- فلسفه دین

۳- روان‌شناسی و آموزش و پژوهش

۴- اخلاق و فلسفه اجتماعی

اما باید متوجه بود که تنها زبان رسمی مجمع عمومی زبان انگلیسی بود ولی در شعب اختصاصی بزبان اردو نیز سخنرانی می‌کردند و ناقصه نمایند که بعلت رسمیت زبان انگلیسی در پاکستان و هندوستان دانشجویان پاکستانی و هندی بهمان اندازه که ایرانیان ترکی زبان دانشگاه دیده در زبان فارسی متوجه هیباشند در زبان انگلیسی تسلط دارند.

(۱)- علی رغم کوشش‌های نمایندگان ایران (آقای دکتر جلالی استاد روان‌شناسی پژوهشی دانشگاه تهران و آقای دکتر رحیمی موخر دانشیار متصدی کرسی فلسفه جدید و جامعه شناسی دانشگاه تبریز) که می‌خواستند پیش از افتتاح جلسات مجمع در شهر حیدر آباد پاکستان حاضر باشند توانستند خود را بوقت بمحل کنگره بر سانند و چنانچه لااقل اداره هواپیمائی کشوری بشرکت «ارفارانس» اجازه فروش بلیط بنمایندگان ایران میدادند. هیأت نمایندگی ایران فرصت داشت و قادر بود پیش از وقت در محل کنگره باشد و در نتیجه ایران هم در تنظیم برنامه شرکت مینمود، هم در مراسم گشایش کنگره حاضر میشد و هم نماینده دانشگاه تهران نیز از ناراحتی شناوائی ناشی از فرسودگی هواپیما و راه‌هوائی ناگوار قندهار مصون می‌ماند.

در نخستین روز کنگره فلسفی موضوع کنفرانس عبارت بود از حقیقت فرد و فرهنگ و تعارض یا عدم تعارض «تکنولوژی» (۱) و فرهنگ که علماء و فضایل پاکستانی بر علیه تکنولوژی صحبت کردند ولی این نظریه افراطی مورد نقادی نمایندگان دانشگاه‌های خارجی قرار گرفت و سپس پرسود انگلیسی سخنرانی مبسوطی درباره فلسفه انگلستان در سالهای اخیر که زمان و زبان باشد ایراد کردند و بی‌اندازه مورد توجه کنگره قرار گرفت.

روز یکشنبه بیست و پنجم اسفند ماه ۱۳۳۶ مجمع عمومی از ساعت ۹ تا ۱۲ منعقد بود و فضایل پاکستانی درباره مسئله حقیقت کلیات و روان‌شناسی و آموزش و پرورش خطابهای ایراد کردند و سپس هریک از دو موضوع مزبور مورد نقادی کنگره قرار گرفت و بعداز ظهر همان روز نیز جلسات قسمتهای اختصاصی بمدت دو ساعت و نیم تشکیل شد و هیأت نمایندگی ایران در جلسه مجمع روان‌شناسی و

(۱) - تکنولوژی در موادر مختلف بمعانی مختلف استعمال می‌شود:

۱- مطالعه و تحقیق طرق و وسائل فنی از لحاظ کلی و روابطی که بار شد و توسعه تمدن دارد.

«تکنولوژی شامل سه قسم مسائل می‌باشد. اولاً در مقام توصیف تحلیلی فنون بر می‌آید. ثانیاً در صدد دانستن اینکه درجه شرایط و بمحض چه فوانینی مجموعه‌ای از قواعد بوجود می‌آید و ترتیجه‌عملی و اثر خارجی آنها بستنی و مرتب برجه علل و عواملی است. ثالثاً از گانهای اجتماعی مذکور را مورد تحقیق و بررسی قرار میدهد خواه از لحاظ پیداپی و ترقی و زوال هریک از آنها در اجتماع مورد نظر و خواه سیر تحول و تکامل مجموعه وسائل فنی در تاریخ بشریت. مجموع تحقیقات سه گانه فوق تکنولوژی عمومی را بوجود می‌آورد» (از مقاله مبادی تکنولوژی بقلم ESPINAS در مجله فلسفی سال ۱۸۹۰ میلادی).

۲- تکنولوژی بمعنی اخص کلمه عبارت از تئوری یا فلسفه یک تکنیک است و قیکه از یک تکنولوژی سخن می‌و دلی بدون تحدید آن بمعنی تئوری یا فلسفه تکنیکها و فنون می‌باشد.

۳- مجموعه اصطلاحات فنی یک فن یا یک علم را نیز تکنولوژی گویند مثلاً هر علم دارای تکنولوژی مخصوص بخود می‌باشد.

آموزش و پژوهش حضور به مرسانیدند و سپس جلسه عمومی در فضای آزاد دانشگاه بمدت یک ساعت تشکیل یافت و پروفسور امریکائی نماینده رسمی دانشگاه‌های اتازو نی در پیرامون سیر فلسفه در امریکا سخنرانی مبسوطی ایراد کردند.

در روز سوم کنگره فلسفی نماینده سودان خطابه‌ای ایراد کرد و سپس خطابه یکی از فضایی پاکستانی در موضوع فلسفه دین مورد نقادی کنگره قرار گرفت و بعد جلسه مجمع عمومی ساعت ده و نیم صبح تعطیل شد تا این‌که جلسات چهار مجمع اختصاصی بمدت دو ساعت تشکیل شود و نماینده دانشگاه تهران در رشته اختصاصی خود که روان‌شناسی و آموزش و پژوهش بود شرکت کرد ولی این‌جانب نماینده دانشگاه تبریز در قسمت اختصاصی فلسفه دین حضور به مرسانیدم تا این‌که بتوانم دین را که خلاصه کننده حیات اجتماعی جوامع شرقی پاکستان و هندوستان و افغانستان وغیره است ارزش‌دیک مطالعه نمایم. و بعد از ظهر همان روز از امکنه تاریخی و مساجد و مقابر خارج از شهر حیدرآباد دیدن کردیم و ازما پذیرائی شد و سپس در ضیافت شامی که دانشگاه سند برای هیئت‌های نماینده‌گی ترتیب داده بودند شرکت کردیم.

روز سه‌شنبه بیست و هفتم اسفند ماه ۱۳۳۶ که چهارمین و آخرین روز پنجمین دوره کنگره فلسفی پاکستان بود حسب المعمول جلسه مجمع عمومی ساعت نه صبح تشکیل یافت و یک ساعت و نیم طول کشید و در این آخرین فرصت گذشته از سخنرانی‌های پروفسور آلمانی درباره فلسفه کانت و پروفسور امریکائی (که بابانو در مسافت دور دنیا بودند و بدون مأموریت رسمی در کنگره شرکت کرده بودند) فرصتی نیز خارج از برنامه به هیأت نماینده‌گان ایران داده شد و آقای دکتر جلالی نماینده دانشگاه تهران خطابه‌ای در پیرامون آموزش و پژوهش ایراد کرد و سپس رئیس کنگره ضمن اشاره باهمیت و فایده کنگره‌های بین‌المللی و اظهار امتنان از شرکت هیئت‌های نماینده‌گی دانشگاه‌ها و بخصوص نماینده‌گان دانشگاه‌های خارجی پایان جلسات پنجمین دوره کنگره فلسفی پاکستان را اعلام نمود.

هیأت‌های نمایندگی خارجی بالاصله پس از پایان مجمع بین‌المللی در دعوی
که معاون دانشگاه سند (۱) بصرف چائی ترتیب داده بودند شرکت کردند و ساعت
پنج بعد از ظهر همان روز اکثریت قریب بجمع نمایندگان دانشگاه‌های خارجی با
ترن به کراچی برگشتند تا به اوستان خود مراجعت نمایند ولی پرسور بازنشسته
آلمنی واینجانب دکتر رحیمی موقر نماینده دانشگاه تبریز همان روز را نیز در
حیدرآباد سند بسربردیم و فردای آن روز پرسور آلمنی طبق برنامه خود به کراچی
برگشت تا بتواند با هوایما از طریق تهران واستانبول بالمان برگرد و اینجانب نیز
طبق برنامه خود از طریق لاہور به هندوستان مسافت کردم و پس از مطالعه هشت
روز در هندوستان و پنج روز در کشمیر به پاکستان برگشتم تا بتوانم از طریق لاہور و
پیشاور خود را به افغانستان برسانم و در مدت هشت روز نیز تو انستیتیو تاسر افغانستان
را به پیمایم و خود را با ایران برسانم و بالاخره بایکساعت توقف در مشهد و پنج ساعت
فوت وقت در تهران با توكار شب رو به تبریز آمدم تا تو انستیتیو در درس اولین چهارشنبه
سال نو حاضر شوم.

پیش از ورود به نتیجه برخود فرض میدانم علاوه بر تشرکر از مهمان نوازیهای
پرسور محمد شریف‌سازمان دهنده و رئیس پنجمین دوره کنگره پاکستان و همکاران
و دستیاران ایشان از جناب آقای شایسته سفیر کبیر محترم ایران در افغانستان و جناب
آقای مشفق کاظمی سفیر کبیر محترم ایران در هندوستان و جناب آقای مکرم نورزاد
سرکنسول محترم ایران در هرات اظهار نهایت امتنان نمایم.

ماحصل هیأت‌نمایندگی ایران با این نتایج رسیده ضمن اینکه مقدمات و موجبات
جنبه ثبت موجود تقویت می‌شود باید مقدمات و موجبات بوجود آورده جنبه هنفی
مانیز رفع یافع شود:

(۱) – باید متوجه بود که در پاکستان و هندوستان مانند انگلستان استانداری است
افتخاری دانشگاه را دارد.

جنبه مثبت موجود عبارت است از :

- ۱- گذشته و آینده مشترک ایرانی و افغانی و پاکستانی در درجه اول .
- ۲- علاقمندی مردم پاکستان به فرهنگ و زبان فارسی
- ۳- نزدیکی روز افزون ایران و پاکستان

جنبه منفی ماءعبارت است از :

- ۱- کافی نبودن رشته ارتباط فرهنگی و دانشگاهی میان دولت ایران و پاکستان با دولت افغانستان
- ۲- کمی تماس مردم ایران و پاکستان و افغانستان بعلل اقتصادی و سیاسی و قدان شبکه خطوط ارتباطی زمینی و وسائل نقلیه کافی وجود تشریفات مرزی و گمرکی . در خاتمه امیدواری میرود وزارت فرهنگ گذشته از تسهیلات ارتباطات فرهنگی و معنوی مردم این واحد اجتماعی و جغرافیایی در مقام تعمیم زبان انگلیسی در تعلیمات ابتدائی برآید تام حصلین ایرانی نیز هانند محصلین پاکستانی و هندی بتوانند بوسیله زبان بین المللی زمان در مجتمع علمی و بین المللی باملل دیگر تفهم نمایند . در پایان بدون اینکه مطالبی درباره مسائل دیگر عنوان نمایم امیدوارم بتوانم حق مطلب را در کتابی تحت عنوان « از ایران به ایران » ادا نمایم .